

Bankacılıkta Operasyonel Risklerin Etkin Yönetiminde Risk Bazlı Müşterini Tanı İlkelerinin Önemi

Alparslan Çakır*

1. Giriş

Son yıllarda yapılan araştırmalar, dünya geneli gözetildiğinde, klasik suçlarda durağanlık ve/veya azalma görülürken, finansal dolandırıcılık ve para aklama gibi ekonomik suçlarda önemli ölçüde artışlar olduğunu göstermiştir.¹ Özellikle “çıkar amaçlı” ve “temeli ekonomi” olan suçlar, yasalarla belirlenmiş kuralları, evrensel ahlaki erdemleri veya serbest piyasa ekonomisinin temel kurallarını ihlal ederek hukuk dışı kalmak suretiyle çok para veya güç kazanma hirsından kaynaklanmaktadır.²

Yasadışı faaliyetlerden elde edilen rantların ve dolayısıyla gelirlerin yüksekliği, bu suçların işlenmesine olan cazibeyi artırdığı gibi, failerin bu suçtan dolayı cezalandırılma veya ele geçirilme riskini gözardı etmelerine de sebebiyet verebilmektedir.

Ekonomik suçlar suçu işleyen açısından incelendiğinde suç ya bireysel ya da organize gruplar tarafından işlenmektedir. Sahtekarlık, dolandırıcılık, kalpazanlık, hırsızlık, zimmet, mülki hakların ihlali, suistimal, vergi kaçakçılığı gibi suçlar bireysel, her türlü kaçakçılık, terör, adam kaçırmaya, kumar, haraç gibi suçlar ise daha ziyade organize suçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.³

1900’lü yıllara geldiğimizde ekonomik ve sosyal nedenlerin etkisi altında bireysel olarak işlenen veya dağınık şekilde çalışan yerel gruplardan, değişik tipte suç işleyen ve sıkı bir şekilde örgütlenmiş çıkar amaçlı suç şebekelerine doğru bir değişim gerçekleşmiştir. Suç işlenmesinde hukuk kurallarının ve/veya uygulamalarının ihlalinin ekonomik sonuçlarının önemi ya da bu sonuçların suçun tekrar işlenmesindeki etkinliği giderek artarak; gelir elde etmek için suç işlemek ve bunu sürekli ve gizli bir şekilde sürdürmek şeklindeki yasadışı gelir-suç dualitesini beraberinde getirmiştir.⁴

Ekolojik Girişim (Şikago Üniversitesi Sosyoloji Okulu) Amerika’da kentlerin büyümesi, sanayileşme, göçler, Birinci Dünya Savaşının yarattığı sorunlar, içki yasağı, Dünya Ekonomik Bunalımının suçlulukta artış, ahlaki çöküntü ve suç çeteleri gibi olumsuzluklara neden olduğunu ortaya koymuşlardır.⁵ Hukuk devletini tahrip eden, diğer yandan siyaset ve kamu yönetimi gibi alanlara nüfuz edilmesinde bir güç unsuru olarak kullanılan organize suçluluk, ilk kez 1920’li yıllarda ABD’de sosyal, ekonomik, hukuki ve siyasi açıdan yeni bir fenomeni tanımlamak için kullanılmıştır.⁶

Örgütlü suçluluğun en belirgin özelliği, bu suçluluk türünün illegalitesinin açık bir biçimde görülemez oluşudur. Gerçekten, örgütlü suçluluğun adli soruşturmaları sonuçsuz bırakmak için kullandıkları en önemli araç maskeleyme ve kamuflaj yöntemi olup, suçlardan elde edilen kazançlar meşru kanallara akıtılmakta, meşru ekonomik piyasalarda ikinci bir ayak o-

* Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Yönetici.

luşturularak, hukuka aykırı fiillerin örtülmesi, gizlenmesi amacıyla para aklama operasyonları gerçekleştirilmektedir.

Konuya kamu ekonomisi açısından bakıldığında; suçu önlemek ve suçtan korunmak üzere yapılan kamu ve özel harcamalar ile suçların sebep olduğu zararlar dolayısıyla ekonomi önemli oranda dışsallığa maruz kalmaktadır. Piyasalarda gitgide yaşanan ahlaki bozulma sonucunda adalet ve güvenlik hizmetlerinin ve kamu yatırımlarının maliyetleri artmaktadır

Devletlerin gelir kaybı ve kamu kaynaklarının israfı nedeniyle organize suçların katalizörü olan yolsuzluk ve rüşvet, ekonomilerde gizli bir vergi gibi mali yük oluşturmaktadır. Rüşvet ekonomide kaynakların verimli bir şekilde kullanımını engellemekte, uzun vadeli yerli ve yabancı yatırımcıları frenlemekte, rant sağlamaya yönelik faaliyetler teşvik edilmekte, sektörel öncelikler ve teknolojik tercihler olumsuz etkilenmektedir. Toplumun ortak çıkarları ihlal edilerek kamu kaynakları israf edilmekte, kayıtdışı ekonomi büyümekte ve büyük vergi kayıplarına neden olmaktadır.⁷

20. yüzyılın ilk yarısından itibaren cezai yaptırımların insan davranışları üzerinde sınırlı etkiye sahip olduğu görüşünü temsil eden bir kısmı psikolog olan çok sayıda araştırmacı tarafından yapılan çalışmalar cezai yaptırımların gerçekte suçları önlemek veya kişilerin suçlarını tekrar etmelerine engel olmak bakımından mütevazı bir role sahip olduğunu göstermiştir.⁸ Bu realite, 80'li yıllara geldiğimizde çıkar amaçlı suç örgütlerinin neden olduğu uyuşturucu madde ticareti, silah, patlayıcı, nükleer madde ve insan kaçakçılığı, yasadışı organ ticareti ve terörizm gibi özellikle uluslararası örgütlü suçların sayısı ve niteliğinin hızla artmasını açıklamaktadır.

Çünkü suçla mücadelede sadece hapis ve para cezası gibi geleneksel yaptırımlar etkili olmamakta, net kârlar, hem suç işlemenin gerekçesini -kişisel zenginleşme- ve yeni suçlar işlemenin vasıtasını- döner sermaye- oluşturmaktadır. Bu nedenle günümüzde çıkar amaçlı suç örgütleri ve suçlulukla mücadelede suçun amacı ve tekrar işlenmesinde ana unsur olan suç gelirlerinin (Karapara) ele geçirilmesi önemli bir caydırıcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik bir kavram olan karaparanın aklanmasının engellenmesi, uyuşturucu ticareti ve diğer çıkar amaçlı bireysel ve örgütlü suçla en etkili silah olarak görülmeye başlanmasıyla birlikte hukukun ilgi alanına girmiş, 20. yüzyılın son çeyreğinde suç örgütlerinin fiillerinden doğan kazançların yasal ekonomi içine dahil edilerek aklanmasının engellenmesi, öncül suçlarla bağlantısının tespit edilerek el konulması için kimi ülkeler ayrı bir yasa ile kimi ülkelerde mevcut yasalarında değişikliklere giderek karaparanın aklanmasını ciddi ve müstakil bir suç olarak tanımlamaya başlamışlardır.

Bununla birlikte, maddi menfaat tarih boyunca suçun önde gelen motivlerinden biri olma özelliğini korumuş, tüm menfaatleri temsil edecek bir standartın yani paranın bulunması ile birlikte bu ilişki daha da somutlaşmıştır.⁹ Bankacılık sektöründe parasal aktif ve pasiflerin bilanço içindeki payları yüksek olduğundan, diğer iş kollarına göre; bankaların aktiflerini, hizmet kanallarını ve müşterilerinin varlıklarını hedef alan finansal dolandırıcılık ve para aklama gibi mal varlığı değerlerine karşı işlenen suç girişimleri ve bunların sonucunda karşılaşılan kayıplar çok daha yüksek olabilmektedir.

Sahtekarlık, dolandırıcılık, kalpazanlık, hırsızlık, zimmet, para aklama olayları, bilgi işlem sistemleri ve elektronik bankacılık platformuna izinsiz girişler, çıkar çatışmaları, yasal

yetki sınırlarının ve yükümlülüklerin ihlal edilmesi gibi riskler, bankaların programlarındaki uygulama zayıflıklarından, etkin olmayan kontrol yöntemlerinden ve müşteri inceleme uygulamalarındaki başarısızlıktan kaynaklanmakta,¹⁰ diğer riskleri tetikleyebilmekte ve büyük miktarda kayıpların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Karaparanın aklanması ile mücadele konusundaki yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi, uluslararası alanda mücadelenin yaygınlaşması ile birlikte yasadışı işlerle uğraşan müşterilerinin, müşteri tanı sistem ve uygulamalarındaki zayıflıktan kaynaklanan nedenlerle aklama amacıyla yaptığı işlemlere maruz kalan finansal kurumların ve çalışanların itibar kaybı ve karapara akışına bağlı yoğunlaşmaya bağlı olarak mali yapılarının büyük oranda zarar gördüğü, hapis ve para cezası gibi ile yaptırımlara maruz kaldığı görülmektedir.

Bankacılık mesleğinin temeli güven, itibar ve istikrardır. Toplumda fon arz eden ve fon talep eden taraflar arasında birleştiricilik ve aracılık rolü oynayarak ülke ekonomisinde önemli bir rol oynayan bankaların aynı zamanda karlılık ve verimlilik ilkelerini amaç edinmiş olmaları, mesleki ve örgütsel alanda kamu otoritesinin koyduğu yasa, yönetmelik ve etik ilkelerine bağlı olarak çalışmalarını zorunluluğunu getirmektedir.

Fakat, tüm önemli para aklama işlemleri bankaların hizmet kanallarının kullanılmasını gerektirmektedir. Bu nedenle bir banka hakkındaki karapara aklama iddiası o bankanın ulusal ve uluslararası düzenleyici ve denetleyici bankacılık otoriteleri, müşterileri, ortakları, yurtdışı muhabirleri ve kamuoyunda güvenilirliğine ve saygınlığına ulusal ve uluslararası itibarına büyük bir darbe olmaktadır. Karapara aklama soruşturma ve davaları olayın uluslararası boyutu nedeniyle uzun yıllar almaktadır. Bu ise, iddiaya muhatap bankaları yıpratmakta, bazen Batı'da örnekleri görüldüğü üzere iflase kadar varan sonuçlara yol açmaktadır.¹¹

Bu nedenle; günümüzde bankacılık düzenleme ve denetleme otoriteleri, finansal dolandırıcılık ve para aklama risklerinin önlenmesinin ancak, bankaların etkin 'müşterini tanı' prosedürlerini uygulamaları ile mümkün olduğuna ikna olmuşlardır. Bankalar, sadece varlık kaynağı ve fonlarının yasal olduğu makul şekilde bilinen kişileri müşteri olarak kabul etmek için gerekli özeni gösterecektir.¹²

Bankacılık sisteminin bütünlüğü, güvenliği ve sağlamlığı açısından sağlam 'müşterini tanı' politika ve prosedürleri kritik önem taşımaktadır. 'Müşterini tanı' standartlarının yetersizliği veya hiç olmaması bankaların saygınlığının azalmasına, operasyonel, yasal ve yoğunlaşma riskleri gibi ciddi müşteri ve kredi riskleri ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Bu risklerden herhangi bir tanesi bankalara önemli maliyetler (örneğin, mevduat sahiplerinin mevduatlarını çekmeleri, bankalar arası kolaylıkların sona ermesi, bankaya karşı iddiaların araştırma maliyetleri, aktif satışları ve aktiflerin dondurulması ve kredi zararları yükleyebileceği gibi, yönetimin zamanını ve enerjisini bu sorunların çözümüne ayırmasına neden olabilir.¹³

Dünyada ve ülkemizde bankacılık uygulamalarını doğrudan etkileyen FATF tavsiyeleri ve Basel Bankacılık Denetim Komitesi bildirimlerine göre; "Müşteri Tanı İlkesi", basit hesap açma ve kayıt tutmanın ötesinde, bankaların risk bazlı müşteri tanı uygulamalarını geliştirmesini gerektirmekte, yüksek risk içeren kişi ve kurumlar için üst düzey yönetici onayı dahil detaylı yazılı müşteri tanı ve kabul kurallarını oluşturulmasını, müşteriden ve hesap türünden beklenen normal işlemler dışındaki şüpheli faaliyetlerin izlenmesini zorunlu kılmaktadır.

FATF tarafından finansal kuruluşların karapara aklamaya ve terörizmin finansmanına ilişkin karşı programlar geliştirmeleri istenmiştir. Programlar asgari olarak; finansal kuruluşların bünyelerine, idare şekillerine ve yürürlükteki mevzuata uygun dahili politika, prosedür ve kontrol yöntemlerini ve bu görevler için uygun ve yüksek nitelikli personel istihdamının sağlanmasını, çalışanlara yönelik olarak süreklilik gösteren bir eğitim programı hazırlanmasını, sistemi kontrol edecek bir denetim fonksiyonu kurulmasını içermelidir.

Tavsiyelerin “B” bölümündeki müşterini tanı ilkesi (Customer Due Dilligence) ve kayıtların saklanması, şüpheli işlemlerin bildirim ve uyum ile karapara aklama ve terörizmin finansmanını engelleyecek diğer tedbirler üzerinde durulmaktadır. Bu önleyici düzenlemeler ve uyarı sistemleri, 1988 tarihli Basel ilkeleri, 1990 tarihli Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktifleri gibi uluslararası belgelerden esinlenen yükümlülüklerdir.

Tavsiyeye göre, müşterini tanı ilkesinin gerektirdiği tedbirler;

- Kimlik tespiti yapmak ve kimlik bilgilerini güvenilir, geçerli belge, veri ya da bilgiler kullanarak teyit etmek,
- Finansal işlemlerden nihai yararlanıcı konumunda olan kimselerin–lehdarın-(beneficial owners) kim olduğunu belirlemek ve lehdarın kimliğinin doğru olup olmadığı konusunda herhangi bir şüphe taşımamak.
- Tüzel kişiler ve ortaklıklarda mülkiyetin kime ait olduğunu ve bunların kontrolünün kimlerin elinde olduğunu belirlemek.
- Tesis edilmek istenilen işlemin türü ve gerçekleştirme amacı hakkında bilgi edinmek,
- Yapılan işlemin, finansal kuruluşun müşterisine, işine, risk profiline ve gerektiğinde fon kaynaklarına dair bilgiler ile uyumlu olmasını sağlamak bakımından müşteri konusundaki takip ve incelemeyi iş ilişkisi ve işlem süresince sürdürmek.

olarak özetlenebilir.

Basel Bankacılık Denetim Komitesi ise müşteri tanı ilkelerine FATF’in yaklaşımına göre; daha geniş ve ihtiyatlı bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir Komite tarafından, ‘Müşterini tanı’ politika prosedürlerinin bankacılıkta sağlam risk yönetiminin önemli bir parçasını oluşturduğu kabul edilmiştir.

2. Risk Bazlı Müşteri Tanı İlkeleri

Bankalar, normalden fazla risk içeren kişi ve kurumları müşteri olarak kabul etmek için üst düzey yönetici onayı dahil açık ve anlaşılır yazılı politika, prosedürler ve uygulama kılavuzları oluşturmalıdır. Bu politika ve prosedürler banka genelinde süreklilik arzedecek şekilde uygulanmalıdır.

Ağırlaştırılmış detaylı müşteri tanı ve kabul politikası;

1. Riskli Ülke ve Bölgeler,
2. Hassas Sektör, Faaliyet Konusu veya Meslekler
3. Yüksek Varlık Sahibi Kişiler
4. Riskli İşlem Türleri

üzerine odaklanmalıdır.¹⁴

Bankalar müşterilerini sadece tanımakla kalmayıp, aynı zamanda müşteriden veya hesap türünden beklenen normal işlemler dışındaki faaliyetleri de izlemelidir. ‘‘Müşterini tanı’’ programları bankanın risk yönetimi ile kontrol prosedürlerinde temel unsur olmalı ve bu program düzenli inceleme ve iç denetimlerle tamamlanmalıdır. Ayrıca, bu programlar mevcut risklere göre yeniden şekillendirilmelidir.

FATF ve Basel Bankacılık Denetim Komitesi, kritik önemde gördükleri ‘‘Müşteri Tanı’’ ilkelerinin bankacılık, sigorta ve menkul kıymetler sektöründe uygulanmasına yönelik yükümlülüklerin ülkeler tarafından yasal düzenlemelerle belirlenmesini ve etkin denetim mekanizmalarının oluşturulmasını istemektedir.

Bu nedenle, Eylül 2005 tarihinde TBB-MASAK Çalışma Grubu tarafından suç gelirlerinin aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadelede bankalar arasında uygulama standardının sağlanması ve FATF Tavsiyeleri, Basel Bankacılık Denetim Komitesi Çalışmaları ve Avrupa Birliği ülkelerinin bankacılık uygulamalarına paralellik sağlanması amacıyla ‘‘Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörizmin Finansmanı ile Mücadelenin Önemi ve Türk Bankacılık Sisteminde Uygulama Klavuzu’’ ile 118 adet şüpheli işlem tipini kapsayan ‘‘Şüpheli İşlem Kategorileri’’ listesi hazırlanarak bankalarımıza duyurulmuştur.

Risk Bazlı Müşteri Tanı İlkeleri iki temel yapıdan oluşmaktadır.

a) Müşterini Tanı (KYC-Know Your Customer)

İlk bölüm müşteri edinim aşamasında müşteri tiplerine göre sistematik bir kimlik tespit ve müşteri tanı prosedürlerinin oluşturulmasını ve yüksek risk içeren kişi ve kurumlar için üst düzey yönetici onayı dahil detaylı yazılı müşteri tanı, kabul kuralları ve uyarı mekanizmalarının oluşturulmasını gerektirmektedir.

b) Risk Oluşturan Hesap ve İşlemlerin İzlenmesi (Know Your Transaction)

İkinci yapı ise; müşterinin gelir düzeyi, faaliyet alanı, mesleği ve hesap türünden beklenmeyen anormal işlemlerin bilgi işlem destekli programlar vasıtasıyla izlenmesi, incelenmesi ve uyarı mekanizmalarının kurulmasını zorunlu kılmaktadır.

2.1. Müşterini Tanı (Know Your Customer)

2.1.1. Kimlik Tespiti

Müşteri tanımının ilk adımı kimlik tespiti ve beyan edilen adreslerin tespiti ile başlamaktadır. Kimlik tespiti;

- Müşterinin yasal varlığını ve yapısını, adını veya unvanını, adresini, yöneticilerini, hükmi şahsı bağlayan yetki düzenlemesi ile ilgili şartlar hakkındaki şirket belgelerini, kamu kayıtlarından elde edilen ve müşteriden alınan bilgilerle doğrulamak,
- Müşteri adına hareket ettiğini iddia eden şahsın yetkili olduğunu doğrulamak ve bu şahsın da kimliğini tespit etmek,
- Kimlik tespiti yaparken yasalarda belirtilen geçerli belge türleri ve yükümlülüklerle uyumlu bir şekilde işlem yapmaktır.

Kimlik tespiti sırasında, basit kimlik tepitinin yanında müşterinin işlem profili ve mali profilinin belirlenmesine yönelik bilgiler de edinilmelidir. Bunlar, müşterinin uyruğu, adres ülkesi, iletişim bilgileri, gelir aralığı, faaliyet alanları, mesleği, eğitim durumu ve eğitim aldığı alan, referansları, daha önceki çalıştığı bankalar, başlıca alıcı ve satıcıları, beklenen işlem hacmi, müşteri ilişkisinin kuruluş şekli ve hesap açılışına konu fonların geleceği kaynaklar ve hesap açma amacı gibi bilgileri içeren tanıtıcı belge ve formlar alınmalıdır.

Tüzel kişiler ve ortaklıklarda mülkiyetin kime ait olduğu ve şirketin kontrolünün kimlerin elinde olduğunu belirlenmelidir. Bu amaçla tüzel kişilerde yüzde 25 ve üzeri ortaklık payı olan kişilerin ve şirketi temsile yetkili kişilerin yetki düzeyi ve kimlikleri de tespit edilmelidir.¹⁵

Bununla birlikte; müşterilerin kişisel bilgileri, işlem ve mali profillerini gösteren bilgilerin kodlu bilgi olarak elektronik ortamda saklanması çok önemlidir. Çünkü bu bilgiler bilgi işlem destekli programlar vasıtasıyla müşteri üzerine risk kodlarının otomatik olarak konulması, müşterinin kişisel ve mali profiline dair bilgiler ile uyumlu olmayan dolandırıcılık ve karapara aklama işlemlerine ilişkin kontrol, izleme ve uyarı mekanizmalarının oluşturulmasında kritik rol oynamaktadır. Bu bilgiler aynı zamanda resmi kurumların bilgi taleplerinin kısa sürede karşılanması, bankanın mevcut müşteri yapısının ve dağılımının pazarlama, verimlilik ve risk amaçlı analizlerin yapılmasında da kullanılabilir.

Kimlik bilgilerinin güvenilir, geçerli belge, veri yada bilgiler kullanarak teyit edilmesi için kimlik tespiti yapan banka çalışanları müşteri tarafından sunulan belgelerin gerçekliğini ve müşteri tarafından verilen bilgilerin teyidini yapabilecek şekilde yeterli eğitime sahip olmalıdır. Müşteriyi kabul eden personel sahte kimliklerin özellikleri, suçlu davranışları ve şüpheli işlem tipleri konusunda standart bilgi düzeyine sahip olmalıdır. TC Kimlik No. ve Vergi Numaraları gibi müşteriye ait bilgilerin kamu kayıtlarından teyit ve kontrol edilmesi sağlanmalıdır. Kendi müşteri olmak talebi ile gelen kişi ve kurumların iletişim bilgilerinin doğruluğu teyit edilmeli, gerekirse ziyaret yapılmalıdır. Bankanın bu konularda kılavuzlar hazırlaması uygun olacaktır.

Müşteri edinimi sırasında müşteri olmak talebi ile gelen kişi ve kurumların ulusal ve uluslararası otoritelerce yayımlanmış ambargo, karapara, terör listeleri ve sakıncalı kişilerle karşılaştırmasının yapılmasını sağlayacak yazılımlar kullanılmalıdır.

2.1.2. Detaylı Müşteri Tanı ve Kabul Politikaları

Finansal kurumların suç gelirlerinin aklanması amacıyla kullanılması riski, bazı coğrafi alanlarla bağlantılı işlemlerde, bazı iş kollarında faaliyet gösteren müşterilerde ve bazı bankacılık işlemlerinde çok daha yüksektir. Bu işlem ve müşterilerin kabulü için gerekli 'müşterini tanı' ilkelerinin yeterli ölçüde uygulandığını güvence altına alacak yazılı prensipler ve uyarı mekanizmaları oluşturulmalı, işlemler daha sık raporlanmalı ve müşteri kabulü üst düzey yönetici onayına tabi tutulmalıdır.¹⁶

i) Riskli Coğrafi Alanlarda Yerleşik veya Bağlantılı Müşteri İşlemleri

Her bankanın aşağıdaki kategorilere giren yurtdışı ve içinde kendi riskli bölge ve alan tanımlarını yapıp, bu bölgelerde yerleşik veya ilişkili müşterilerini ağırlaştırılmış tanıma-onay ve izleme prensipleriyle takip etmesi uygun olacaktır.

- **İşbirliği Yapmayan Ülkeler (FATF-Non-Cooperative Countries and Territories - NCCTs)**

Finansal kuruluşlar, FATF Tavsiyelerini uygulamayan ya da eksik uygulayan ve bu nedenle FATF'ın İşbirliği Yapmayan Ülke Listesi'nde yer alan ülkelerin vatandaşları, şirketleri ve finansal kuruluşları ile girecekleri iş ilişkilerine ve işlemlere özel dikkat göstermeleri önemlidir. Bu işlemlerin görünürde hukuki ve ekonomik amacı yoksa, işlemlerin esası ve amacının araştırılması ve bulguların yetkili makamlara yardımcı olabilecek şekilde yazılı kayda geçirilmesi hususlarına dikkat edilmelidir.

- **Gri Alanlar**

Küreselleşen ve sermaye dolaşımının serbestleştiği dünyamızda organize suçlar ve terörizmle mücadelede, uluslararası işbirliği için en önemli zemini oluşturmaktadır. Fakat dünya yüzeyinde “Gri Alanlar” olarak adlandırılan, hukuk düzeninin uygulanmadığı bazı anti-demokratik bölgeler, hala varlığını sürdürmekte ve mücadelenin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır.

Banka, yasadışı uyuşturucu üretim-dağıtım yolları ile üzerinde bulunan, kaçakçılık, terör gibi suçların oranı, yolsuzluk ve rüşvetin yaygın olduğu anti-demokratik ülkeler ve bölgelerde yerleşik müşteriler veya ilişkili işlemleri için güçlendirilmiş müşterinin tanınması, onay ve izleme standartları uygulanması önemlidir.¹⁷

- **Sınır Ötesi Merkezler, Serbest Bölgeler ve Finans Merkezleri**

Bankaların, sağladıkları bankacılık sırrı, vergi avantajı ve yargı bağımsızlığının bir sonucu olarak organize suçlardan kazanılan veya terörizmin finansmanında kullanılan fonların saklanma ihtiyacı için bir çekim merkezi oluşturan sınır ötesi merkezler, (offshore) serbest bölgelerde ve katı bankacılık gizlilik yasalarının uygulandığı uluslararası finans merkezlerinde yerleşik müşteriler ve bağlantılı işlemler için güçlendirilmiş müşterinin tanınması, onay ve izleme standartları uygulamaları önerilmektedir.

Bu bölgelerin özelliklerine uyan hükümlerine tabi kurumlarla güçlendirilmiş özel çalışma prosedürleri belirlenmeli, fiziki varlığı bulunan ve suç gelirleri konusundaki hassasiyeti bu prensiplere göre yeterli olan normal yargı çevresinde yerleşik bir kurumun iştiraki olmasının gözetilmesi uygun olacaktır.

- ii) **Suç Gelirlerinin Aklanmasında Hassas Sektör ve İş Kolları**

Bankaların müşteri olarak kabul ettikleri veya işlemlerine aracılık ettikleri diğer finansal kurumların veya başkalarının fonlarını yöneten aracılardan “müşterini tanı” ilkeleri kapsamında yeterli özeni gösterdikleri, faaliyet gösterdikleri alanlardaki yasal düzenlemelerin FATF kriterlerine uygunluğu, bu konudaki politika ve prosedürlerinin yeterliliği konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olmaları uygun olacaktır. Bu konularda bilgi talebine yönelik olarak taraf olan finansal kurumdan bu özeni gösterdiğine dair doldurulmuş bilgi formunun temin edilmesi faydalı olacaktır. Özellikle riskli coğrafi alanlarda yerleşik veya FATF ile işbirliği yapmayan ülkelerin mali kurumlarına hesap açılışında bu ilkelerin uygulanması önem arz etmektedir.

▪ **Muhabir Bankacılık**

Banka, suç geliri aklama veya terörizmin finansmanı yönünden soruşturma geçirip geçirmediği ve ceza alıp almadığı hususları da dahil olmak üzere karşı finansal kurum hakkında;

- İş konusu, itibarı ve üzerindeki denetim yeterliliği konusunda kamuya açık bilgilerden yararlanarak sıhhatli bilgi edinmek,
- Kuruluşun suç geliri aklama ve terörizmin finansmanına dair kontrollerini değerlendirmek,
- Yeni muhabir ilişkiler kurmadan önce üst düzey yöneticinin onayını almak, her kuruluşun sorumluluklarını ayrı ayrı belgeye bağlamak,
- Muhabir hesaplarla ilgili olarak, bankanın, müşterinin kimlik bilgilerini teyit ettiği ve muhabir bankanın hesaplarına doğrudan ulaşabilen müşterilere ait dikkat yükümlülüğünün yerine getirildiği ve talep üzerine ilgili müşterinin kimlik bilgilerinin muhabir bankaya sunulabileceği konusunda emin olmak,

şeklindeki sıralanabilecek tedbirleri de almalıdır. Bu amaçla bankalar muhabir hesabı açma talebinde bulunan diğer finansal kurumlardan yukarıda belirtilen bilgilerin yazılı olarak yer aldığı bir anket formu talep etmek dahil olmak üzere özel müşteri kabul kuralları ve üst düzey yöneticilerin onayının arandığı iş akışları tesis ederler.

Bu prensipler, genellikle merkez bankaları gibi FATF üyesi ülkelerin finansal otoriteleri, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, IFC gibi uluslararası finansal otoriteler ve bölgesel oluşumlar için uygulanmaz.¹⁸

Ülkeler, tabela (shell banks) bankaların kurulmasına onay vermemeli ve işlemlerini sürdürmelerini kabul etmemelidirler. Finansal kuruluşlar da, paravan bankalarla muhabir banka ilişkisine girmemeli veya böyle bir ilişkiyi sürdürmemelidir. Finansal kuruluşlar, hesaplarının paravan bankalar tarafından kullanılmasına izin veren muhatap yabancı finansal kuruluşlarla iş ilişkisi kurmaktan sakınmalıdırlar.¹⁹

▪ **Siyasi Nüfuz Sahibi Kişiler (PEP's)**

FATF terminolojisine göre siyasi nüfuz sahibi kişiler; yabancı bir ülkede, uhdesinde üst düzeyde kamu görevi bulunan devlet yada hükümet başkanı, üst düzey siyasiler, hükümet görevlileri, adli yada askeri personel, önemli mevkideki siyasi parti temsilcileri ve kamu kurumu yöneticisi niteliğindeki kişileri ifade etmektedir.

Siyasi nüfuz sahibi kişilerle ilgili olarak, uygulanması gereken müşterini tanı ilkesinin gerektirdiği tedbirlere ilaveten bankalar;

- Müşterinin siyasi nüfuz sahibi bir kişi olup olmadığının belirlenmesi için uygun risk yönetimi sistemlerini geliştirmeli,
- Bu tür müşterilerle işlem tesis etmek için üst seviyedeki yöneticisinin onayının arandığı iş akışlarını tesis etmeli,
- fonların ve mal varlıklarının kaynaklarını tespit için gerekli tedbirler almalı,
- Sürekli ve sağlıklı bir gözetim fonksiyonu gibi tedbirleri uygulamalıdır.

▪ **Yüksek Net Varlık Sahibi Müşteriler**

Bankalar, sadece varlık kaynağı ve fonlarının yasal olduğu makul şekilde bilinen kişileri müşteri olarak kabul etmek için gerekli özeni gösterecektir. Müşterinin kendi adına işlem yaptığından emin olunmalıdır.²⁰ Müşteri varlıklarının bir başka kişi adına vekaleten yönetildiği anlaşıldığında veya vekaletle açılan hesaplarda, bankacı bu kişilere ait detaylı bilgilerin ilk talepte bankaya sunulmasını istemelidir.

▪ **Vakıf ve Dernekler (Gönüllü Bağış ve Yardım Kurumları)**

FATF'in dokuz özel tavsiyesinin sekizincisine göre; ülkeler, terörizmin finansmanı amacıyla kötüye kullanılabilen varlıklarla ilgili kanun ve yönetmeliklerin yeterliliğini yeniden gözden geçirmelidir. Kar amacı gütmeyen yardım kuruluşları özellikle istismara açıktır ve ülkeler bunların;

- terörist örgütler tarafından yasal varlık süsü verilerek,
- varlıkların dondurulması önlemlerinden kaçmak amacı da dahil olmak üzere, terörizmin finansmanının sağlanması amacıyla kendi çıkarları doğrultusunda kullanılarak,
- yasal amaçlı fonların el altından terörist örgütlere saptırılmasını gizleyerek veya saklayarak,

kötüye kullanılmasını engelleyecek tedbirleri almalıdır. Bankalar, söz konusu kurumlara hesap açarken kurumun veya kişinin açık kimliği, faaliyet konusu, hesap açma amacı, beklenen hesap faaliyeti ve verilecek hizmetler, hesap açılış şekli ve gelen giden fonlara ilişkin kişi/kurum/kaynak/yönlendirildiği merkezler (Nakit, EFT, Swift, Yurtiçi ve Dışı), kurucu ve temsile yetkili şahısların ve üst düzey yöneticilerinin özgeçmişleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

Bu kuruluşlarla müşteri ilişkisine girilirken güçlendirilmiş müşteri tanı ve onay prosedürleri uygulanması, bu kurumlarla ilgili resmi düzenlemelerine uygun hareket edilmesini sağlayacak tedbirler alınması, kurum faaliyetlerinin dikkatle izlenmesi uygun olacaktır.

▪ **Diğer Hassas Sektör ve İş Kolları**

Bankaların, nakit yoğun ve nakde çevrilmesi kolay olan sektörlerde faaliyet gösteren para değişimi ve değerli taş ve maden ticareti yapan müşterileri ile finansal aracılık faaliyetleri, gaminolar, talih oyunları salonları ile otopark işletmecileri, restoranlar, akaryakıt, piyango ve gazete bayileri, nakliye ve dağıtım şirketleri ile girecekleri müşteri ilişkilerinde ve hesap açılışlarında özel önem gösterilmesi, müşteri kimlik ve tanıtıcı belgelerinin, sektör bilgilerinin dikkatle ve eksiksiz bir şekilde kaydedilmesi ve müşteri hesaplarının dikkatle izlenmesi önerilmektedir.

2.2. Risk Oluşturan Hesap ve İşlemlerin İzlenmesi (Know Your Transaction)

Sebebi bilinmeyen aktivitelerden kaynaklanan ve iştilgal konusu ile doğrudan ilişkilendirilemeyen, genelde nakit işlemler, hamiline ürünler ve elektronik fon transferlerinden kaynaklanan müşteri fonları ve işlemlerinin güçlendirilmiş prosedürlerle takip edilmesi uygun olacaktır.

i) Müşterinin Kişisel Bilgileri, İşlem ve Mali Profiline Uymayan İşlemler

Banka müşterinin kişisel bilgilerine, işlem profiline, mali durumuna ve hesap türüne uygun olmayan işlemleri bilgi işlem destekli rapor ve uyarı mekanizmaları ile izlemelidir. Riskin çok yüksek olduğu özellikle müşteri varlıklarını hedef alan finansal dolandırıcılık ve ağır karapara şüphesi olduğu durumlarda gerektiğinde olası zararların engellenmesi ve gerekli araştırma yapılabilmesi için işlemlerin ve varlıkların geçici bir süre bloke edilmesi yoluna gidilebilir. Örneğin müşterinin sürekli iş yaptığı veya para gönderdiği adresler dışındaki adres ve hesaplara, riskli bölgelere şüpheyi gerektirecek şekilde önemli ölçüde para transfer etmesi²¹ müşteri işlem profiline uygun olmayan anormal işlemlere örnek verilebilir. Bu konuda hazırlanan yazılımlar müşteri hesaplarında üç ay zarfında oluşan tarihi datayı analiz ederek müşterinin işlem profilini oluşturabilmektedir.

ii) Riskli Bankacılık Ürünleri

▪ Nakit İşlemler

Bankaların ve çalışanlarının suç geliri aklayıcılarından korunmaları için nakit işlemlere karşı hassas olmaları ve dikkat çekici sıklıkta veya yüksek tutarlı nakit işlemleri eş anlı ve ya periyodik olarak raporlayarak kontrol etmeleri tavsiye edilmiştir.

▪ Elektronik Transferler

FATF tarafından yayımlanan dokuz özel tavsiyeye göre; üye ülkeler mali kurumlarının fon transfer işlemleriyle ilgili mesajlarda havale amir ve lehdarlarına ilişkin bilgilerin (i-sim, adres, hesap numarası) yer almasını sağlamak için önlemler alınmalıdır. Bu tavsiyelere uyum amacıyla, bankanın kendi aracılığıyla gönderilen transfer işlemlerinde havale amirlerinin tam ad ve adres bilgilerinin, lehdarların ise tam ad ve adres bilgileri ve/veya hesap numaralarının transfer mesajlarında yer almasına ilişkin tedbirleri alması uygun olacaktır.

Karşı mali kurumlardan gelen transfer mesajlarında amir ve lehdara ait belirtilen bilgileri eksik olanlara özel önem gösterilerek, şüpheli işlemler kapsamında dikkatli bir incelemeye tabi tutulması, bu havalelerin ödendiği lehdarlara ilişkin ödemeyi yapan birim tarafından ödeme yapılan kişi ve kurumların kimlik ve adres tespitinin dikkatli şekilde yapılarak muhafaza edilmesi esastır.

Banka müşterisi olmayan üçüncü şahısların, bankada yatırım hesabı bulunan müşteri adına veya bizzat mudinin kendisinin herhangi bir banka şubesi nezdinde bulunan yatırım hesaplarına, başka banka veya aracı kurumdan EMKT (Elektronik Menkul Kıymet Transferi) sistemi aracılığıyla gelen hazine bonusu ve devlet tahvili virman işlemlerinde; gönderen banka, amir ve lehdar bilgilerinden şüphe duyulması halinde dikkatli bir incelemeye tabi tutulması uygun olacaktır.

▪ Yabancı Bankalar Üzerine Keşideli Şahıs Çeklerinin Tahsile Alınması

Müşteri ilişkisine yabancı para cinsinden yurtdışı bankalar üzerine keşide edilmiş şahıs çeklerinin tahsile alınması işlemleri ile başlanmasından kaçınılmalıdır. Tahsile veya iştiraya dövizli çek alınması hizmetinin; köklü-ticari geçmişi ve itibarı olan, aynı zamanda iştiraya alınan çek tutarları ile iş hacmi ve maddi varlıkları arasında bir denge bulunan, ticari işlemleri

ve iş ahlakı hakkında detaylı bilgi sahibi olunan firma ve şahıslara verilmesine özen gösterilmelidir.

▪ **Internet, Call Center ve ATM İşlemleri**

Banka çalışanları ile yüz yüze gelmeden işlem yapılmasını sağlayan bu ürünleri kullanan müşterilerin işlemleri müşteriye kabul eden ünite yetkilileri ve iç denetim birimleri tarafından dikkatle izlenmelidir.

Müşterilerin hesap açılışlarında ibraz ettikleri bilgi ve belgelerde yer alan hususlara göre işlemlerinin uygunluğu takip edilmeli, şüpheli işlemlerin ortaya çıkarılmasına yönelik olarak hesap hareketleri periyodik olarak gözden geçirilmelidir. Bu kanallar aracılığıyla yapılan işlemlerin kontrolü, güvenliği, dolandırıcılık girişimlerinin ve suç geliri aklanmasının engellenmesine yönelik konulan işlem limit ve saatleri ve şifre uygulamalarının titizlikle tespit edilmesi ve uygulanması önem arz etmektedir.

Kurumun sözkonusu operasyonel risklerden korunması, tüm banka çalışanlarının; yasal mevzuata, banka içi risk önleyici yazılı iş kurallarına ve sektörel disiplinlere tam uyumu gözeterek, kendilerine tanınan hareket esnekliğini bu kurallar çerçevesinde optimum risk-tetiri sağlayacak şekilde kurumun yararına kullanması ile sağlanabilecektir.

Fakat, riskin varlığı ve ona karşı bireylerin duyarlılığı ve davranışları farklılık gösterdiğinden; belirlenen risk politikalarının kurum bünyesine gerektiği gibi nüfuz edebilmesi için ortak bir risk anlayışına dayanan bir kurum kültürü oluşturulması önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dipnotlar

¹ Adler, 1991; Das, 1997

² Arslan, 2001; Williams, 1996

³ Sedat Güner, Organize Suç Örgütleri Karapara ve Aklanması, Bilgi Yayınları-2003, S.30.

⁴ Karaparanın Aklanması Suçu ile Mücadele ve Bankaların Yükümlülükleri, TC Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu ve Türkiye Bankalar Birliği Çalışma Grubu, 2003

⁵ Sokullu, Akıncı, 133,VD. Prof.Dr. Timur Demirbaş, www.kriminoloji.com 2002

⁶ Michael Woodiwiss, "Crime's Global Reach, " Frank Pearce ve Michael Woodiwiss (eds.) Global Crime Connections, Dynamics and Control (London: The Macmillan Press, 1993), ss. 1-31 (s. 8 ve s. 12).

⁷ Ahmet Fazıl Özsoylu, Yeraltı Ekonomisi, Ankara 1999, s.114

⁸ Prof.Dr. Timur DEMİRBAŞ, www.kriminoloji.com 2002

⁹ Masak Yayın No.1, "Karapara Aklama", S: 5, Ankara-2001

¹⁰ Basel Bankacılık Denetim Komitesi, Bankaların Müşterilerini İncelemesi, Ocak-2001

¹¹ Ergin Ergül, Karapara Aklama Endüstrisi ve Aklama Suçu, s: 46-47, Ankara 2001

¹² Özel Bankacılık İle İlgili Wolfsberg Prensipleri

¹³ Basel Bankacılık Denetim Komitesi, Bankaların Müşterilerini İncelemesi, Ocak-2001

¹⁴ FATF, Consultation with the Banking and Securities Sectors, Executive Summary, 8-9 Aralık-Bürüksel

¹⁵ FATF, 40 Tavsiye, Tüzel Kişilerin ve Anlaşmaların Şeffaflığı, Tavsiye: 33

¹⁶ Türkiye Bankalar Birliği-MASAK Çalışma Grubu, "Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörizmin Finansmanı ile Mücadelenin Önemi ve Türk Bankacılık Sisteminde Uygulama Klavuzu" Eylül-2005

¹⁷ MASAK 2 No.'lu Şüpheli İşlem Tebliği, Şüpheli İşlem No.2

¹⁸ Muhabir Bankacılık Üzerine Wolfsberg Prensipleri,

¹⁹ Paravan banka (shell bank): Fiziki adresi bulunmayan ve normal bankacılık işlemleri için gerekli olan somut donanımlara ve şartlara sahip olmayan, sadece unvanı ile bilinen ve bankacılık hizmetleri sunduğu izlenimi veren kuruluş. FAFT, 40 Tavsiye, Tavsiye 18

²⁰ Özel Bankacılık İle İlgili Wolfsberg Prensipleri

²¹ Mali Suçları Araştırma Kurulu 2 ve 4 Sıra No.'lu Genel Tebliği, Şüpheli İşlem Tipi 4